

Tíz éves a pécsi Pannónia Könyvek

Hihetünk-e még a „köznapi csodában?”

*„A szellemből anyag
majd újra szellem:
íme a könyv,
a köznapi csoda.
Elérhető lesz
az elérhetetlen,
ha fölveszed
s le nem teszed soha.”*

Csorba Győző örökbecsű sorait ólombetétes üveglapok őrzik a Baranya Megyei Könyvtárban. A későőszi napsütés aranya fonja körül a betűket. A látvány melegséggel tölt el. Aztán hirtelen vége a varázsos pillanatnak. Az érzelmek és hangulatok helyébe nyugtalanító gondolatok tolnak. Azon töpreng, hogy vajon ily ünnepi hangulatban adható-e objektív beszámoló a tízéves jubileumához érkezett pécsi *Pannónia Könyvek* egyszerre szép és viharfelhőktől kísért, értékápoló és talán épp ezért buktatókkal teli történetéről, melynek tíz esztendőn keresztül ugyancsak a falak szolgálták otthonául? Mert a Szerkesztőség által felkínált lehetőséggel élni csakis így érdemes. Szóval az ünnep alkalmából sem csak ünnepit szólni, hanem valót mondani, még akkor is, ha az nem mindig és nem mindenben szívünk és akaratunk szerint való.

Ennek persze egyszerű a magyarázata. A Pannónia Könyvek ugyanis, hasonlóan mindannyiunkhoz, szinte évtizedek változásait élte meg az 1985–1995 közötti összesűrűsödött időben. Sok hasonló társával együtt érzékelhette a centralizált kulturális irányításról a liberális piacgazdaságra való áttérés minden kínját és keservét, a terjesztői állami mamutok összeomlását és vele – többé soha nem látott – tíz- és százazei sírba hullását, új és gyakran meglehetősen bizonytalan jövőjű vállalkozások megjelenését, a kelet-közép-európai kapitalizálódásunkkal együtt járó erkölcsi elsivárosulást, a szerződések semmibevételét, az adott szó soha nem látott mértékű devalvációját, a néha még a kiadói sikereket kísérő értetlenkedést vagy aggódó „jóindulatot” is, olyanok részéről, kiktől ez a legkevésbé volt elvárható.

Ám unalmas panaszáradat helyett lássuk a történetet magát. Hiszen a nyolcvanas évek elején még regionális kiadók létrehozásában gondolkodott a kulturális kormányzat, ám a voluntarista művelődéspolitikai elképzelések már nem válhattak valóra. Péccett sem, talán egyedül a debreceni Csokonai született meg e koncepció jegyében. Baranyában már csak a „karcsúsított” megoldásra teltt: 1985 január 1-én a Baranya Megyei Könyvtár keretében – a Baranya Megyei Ta-

nács által biztosított források birtokában – *Tüskés Tibor* író, kritikus, ernyedetlen szorgalmú irodalomszervező vezetésével, a *Babits és Pécs* című kötettel újtjára indult az a sorozat, mely azóta közel száz címmel gazdagította a hazai szépirodalmi és tudományos, tudományos ismeretterjesztő kiadványok körét. Tán még azt is hozzátehetjük, hogy nem is akármilyenekkel. Kritikák százai, könyvbemutatók Pécestől Budapestig, Kaposvártól Székesfehérvárig, s olvasók ezrei rá a bizonyíték. Meg szellemi, kulturális életünk olyan kiválóságainak különböző jellegű szerepvállalása a kiadói munkában, mint Fodor Andrásé, Takáts Gyuláé, Hernádi Gyuláé, Beney Zsuzsáé, Károlyi Amyé, a már idézett Csorba Győzőé, meg Pákolitz Istváné, Makay Idáé és számosan másoké. Az említettek jelzik a kiadói törekvések irányát, mutatják a „profil”, melyben végig meghatározó erejű volt a kortárs szépirodalom, köztük is mindenekelőtt azok művei, kik életükkel, munkásságukkal, egész szellemiségükkel kötődtek a városhoz, Baranyához, a Pannon földhöz és lélekhez. Így válhatott idővel a sorozat a kritikusok szemében a „helyi érdekességen messze túlmutató kiadvóvá”, a „Pécs-jelenségnek” nevezett magatartás egyik letéteményesévé, olyan irodalmi, művészi és tudományos munkák szorgos gondozójává, melyek csak itt voltak elvégezhetőek és megjelentethetőek, s melyek e nélkül valószínűleg soha nem gazdagíthatták volna hazai szellemi életünket.

Így láttak aztán sorra napvilágot az egykor Pécssett diákoskodó Weöres Sándor egykor itt megjelent munkáinak reprintjei (*Hideg van* – 1934, *A kő és az ember* – 1935, *A teremtés dicsérete* – 1938, *Theomachia* – 1941, *A vers születése* – 1939). A reprint programot – sok egyéb mellett – olyan, többnyire már a könyvtárak mélyén is alig megtalálható és nehezen hozzáférhető kiadványok gazdagították, mint a századelő méltánytalanul agyonhallgatott nyelv- és irodalomtudósának, Tolnai Vilmosnak a *Bevezetés az irodalomtudományba* című több mint félévszázados munkája, a hazai szellemtörténet egyik alapokmánya, gróf Révay Józsefnek, az 1945-ben tragikusan megszakadt munkásságú filozófusnak *Az erkölcs dialektikája* című, fő művének tekinthető könyve, avagy Lükő Gábornak 1942-es néprajzi szintézise, *A magyar lélek formái*. De a Pannónia Könyvek volt az első gondozója – igaz akkor még csak részleteket közlő változatában – Pécs egykor jelentős polihisztorja, Várkonyi Nándor „kozmosz” munkájának, az *Elveszett paradicsom*nak is, amely azóta a Széphalom Könyvműhely kiadásában a maga teljességében is napvilágot látott. Ebben a sorban érdemel említést Németh Lászlónak a „minőség forradalmát” sajátos nézőpontból tárgyaló írása, *A Medve utcai polgári*, amelynek örökérvényű üzenete ma is mindannyiunkhoz szól: a legbürokratikusabb foglalkozás is átszínezhető, a legmechanikusabb munkából is művészet formálható. Ennek *hogyanjáról* szól a magyar neveléstudomány és szociográfiai irodalom ezen alapműve. És hát nem feledkezhetünk meg a talán elsőként az országban közkinccsé tett Hamvas Béla könyvekről sem, különösen nem az *Európai Műhely* című tanulmánykötetről, mely az európai horizontú gondolkodó szerkesztői műhelyéből került ki eredetileg 1945–1948 között önálló füzetek formájában, 1990-ben pedig – változatlan időszerűséggel – két önálló kötetben a Pannónia Könyvek sorozatban.

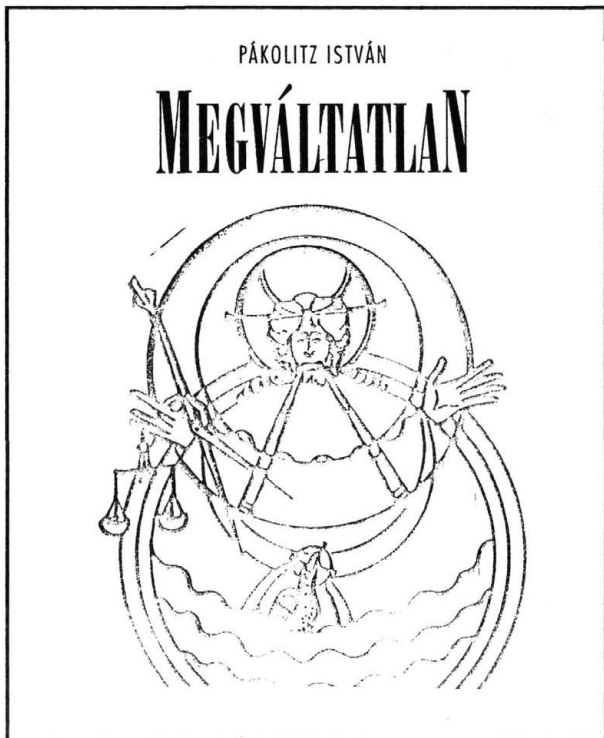
S bár a tíz év kiadói történetének gondos kutatója számos most nem említett mű reprintjére is rábukkanhat, főként a terjedelmi korlátok által vezérelten

térjünk át az *eredeti művek* közti tallózásra. Ezek sorában jelentkezett a sorozatban a vallásosság megkapó esztétikai erővel rendelkező költője, Beney Zsuzsa (*Versek a labirintusból*), a képverset igazi komplexitásként, azaz a rajz és a verssorok egymást kiegészítő egységeként megvalósító Benkő Attila (*Nézegető*), az egyetemeség kiemelkedő helyi lírikusa, Csorba Győző (*Egy eltűnt pécsi utcára*), aki mindennél érzékletesebben fejezte ki azt a poétikai, alkotói alapállást, melyet a Pannónia Könyvek sorozat szerkesz-

tői is követni próbáltak kiadói törekvéseikben: azaz, azt, hogy talán „közelebb esik Pécshez Róma, mint Budapest...”. Tehát a fővárostól távol, „vidéken” is lehet egyetemeset, maradandót alkotni.

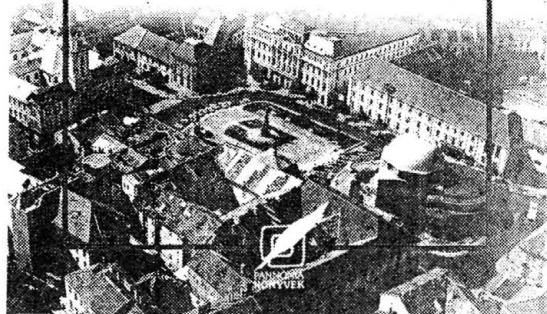
Az irodalomból száműzöttek, kirekesztettek sorából emelte vissza a sorozatban megjelent könyveivel a kiadó többek között Kocsis Lászlót, a papköltőt, Sík Sándor és Harsányi Lajos kortársát (*Aranyampolna*), Morvay Gyulát, a szlovákiai Sarlós mozgalom egykori reprezentánsát (*Az öreg kőfejtő*), vagy az ismeretlenségből lopta be az irodalmi köztudatba a Weöres Sándor és Károlyi Amy által felfedezett, tizennégy évesen öngyilkosságba menekült költő-tehetség, Karay Ilonka költészetét („*Szívem nagyon forró kezd lenni...*” *Karay Ilonka hagyatéka*). A kortárs alkotók közt ott találjuk még a „minden vad gyönyörűség, minden lüktető kín” ismerőjét, Makay Idát (*Utolsó tárlat*), az egyre kesernyésebb szavak költőjét, Pákolitz Istvánt (*Mandulavirág, Megváltatlan*), a viszonylag keveset publikáló, ám jelentős magaslatot elért Pál Józsefet (*Megkötve születéssel és halállal*) vagy a színpadi műveivel ismertté vált Sárosi Istvánt is első regényével (*Kiégett fű*).

Jelentős irodalomtörténeti munkák is napvilágot láttak a sorozatban, köztük Bogoly József Ágostonnak a századvégi irodalomtudományi pozitívizmust elsősorban Tolnai Vilmos munkássága tükrében bemutató monográfiája (*Ars Philologiae*), Kovács Sándor Ivánnak a legújabb Zrínyi-kutatásait tartalmazó történeti-filológiai esszéit tartalmazó kötete (*A „Syrena” és a szobor*), Tüskés Tibornak, a „hivatásos szerkesztőnek” – ahogyan Beke György nevezte őt – a hatvanas

Dr. Nádor Tamás

Pécs zenei krónikája

évek irodalmi közéletére, s a legendás Jelenkor-periódusra, az 1959–1964 közötti időszakra emlékező könyve (*Időrosta. Egy szerkesztő emlékei*), vagy Takáts Gyula Berzsenyi-kötete, mely a költő sokszor félremagyarázott emberi és irodalmi értelmezéséhez adott új ismereteket, felhíva a figyelmet egyszer s mindenkorra Berzsenyi Dániel világirodalmi vonatkozásaira is (*Az igazi poézis keresése*).

A folyóiratrepertorizálás mintájának értékelte kritikusa Huber Kálmán-nának a két háború közötti irodalomtörténet egyik legfigyelemreméltóbb lapjának, a Minerva című folyóiratnak a történetét és repertóriumát tartalmazó munkáját; a korábbi sajtó-

bibliográfiák átlagát meghaladó munkaként pedig az átlagon felüli könyvészeti és szakirodalmi kutatáson, lelőhely feltáráson nyugvó *Baranya megye sajtóbibliográfiája, 1832–1984* című kiadványt. Ezt az igényességet tükrözték más adattárak és bibliográfiák is, olyanok, mint a Szántó Tibor és a Dunántúl, vagy a Füleper Lajos Baranyában.

A tudomány egyetemessége jegyében indult útjára két esztendeje a *Pécsi Tudománytár* sorozat. Nem előzmények nélkül, hiszen a Pannónia Könyvek sorában már korábban is megjelentek az irodalomtudomány mellett mások képviselői is, művészet- és társadalomtörténészek (Keserű Katalin, Füzes Miklós, Ormos Mária stb.), s ez folytatódott azóta mintegy tizenöt-húsz tudományos munka publikálásával: közte köztörténeti-politikatörténeti könyvek (Izsák Lajos: *Polgári pártok és programjaik Magyarországon*, Sz. Varga Lajos: *Szakszervezetek a diktatúrában*, Páva István: *Trianon – Belvedere – Hadbalépés*, Bernics Ferenc: *A Julián akció*, jogszociológiai mű (Kengyel Miklós: *Perkultúra*), heraldikai munka (Sey Gábor: *Címerek Pécssett*), zenetörténet (Dr. Nádor Tamás: *Pécs zenei krónikája*), pszichiátriai és történelem-lélektani analízis (Kézdi Balázs: *A negatív kód*) gazdagította a sort, melyben újabbak várnak megjelenésükre.

A művészeti hagyományápolást a Janus Pannonius Múzeum grafikai anyagából született válogatás (*Rajzok*), Martyn Ferenc Ulysses-rajzai, a tragikusan fiatalon elhunyt szobrászművész, Kígyós Sándor munkásságát bemutató album

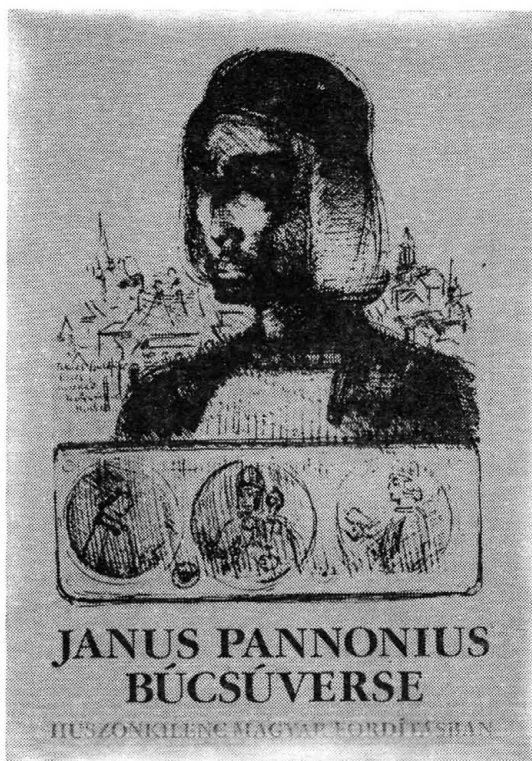
reprezentálták. Az utóbbi évtizedek egyik legnívósabb ipar- és családtörténeti monográfiájaként született meg az európai hírű pécsi Angster-dinasztia sikert sikerre halmozó, majd a negyvenes évek végének áldozatául eső és tragédiába torkolló sztoriját bemutató munka (*Angster, A pécsi orgonagyár és a család története*).

Varga Dávid szociográfiájával tisztelgett a kiadó a volt eselések és a mai puszták népe előtt (*Mai puszták népe*), Thália évszázados pécsi történetének – a Pécsi Nemzeti Színház centenáriuma alkalmából – reprezentatív kiadvánnyal, tanulmánykötettel és albummal (*Száz pécsi évad*) adózott, a népi építésztörténet

gazdag térségbeli múltjáról pedig igényes kivitelű monográfiát segített a világra (Zentai Tünde: *A parasztház története a Dél-Dunántúlon*).

S hát hiába a leggondosabb felsorolás, mégis adósak maradtunk számos első kötetes szerzővel, a gyermekirodalom néhány nagyszerű kiadványával, különböző praktikumokkal, művészi fotóalbumokkal. Ennek ellenére magunk is rácsodálkozunk arra, hogy mindez sikerülhetett, mindez megvalósulhatott, hogy az évről évre csökkenő reálértékű költségvetési források ellenére is folyamatosan nőtt, a kezdeti négy-hatról fokozatosan tíz-tizenkettőre az évente megjelenő címek száma (miközben persze csökkent az egyes könyvek példányszáma), a mindenközben – ahogyan *Zöld Ferenc*, az Akadémiai Kiadó igazgatója fogalmazott Pécsen, az 1995. szeptemberi jubileumi estünkön – „biztos szín lettünk a magyar könyvszakma sokszínű palettáján.”

Mindez annak is köszönhető, hogy néhány esztendeje „több lábon” állunk. Az évtized fordulóján az akkor már elég jól érzékelhető kultúrát fenyegető veszélyek alapján védelmi reflexeink bennünket is cselekvésre készítettek: Tüskés Tiborral, Román Lászlónéval, a Baranya Megyei Könyvtár akkori igazgatójával közösen megszületett egy alapítvány létrehozásának terve. Több hónapos előkészületet követően 1991 márciusában Pécsen megalakult a *Pro Pannónia Kiadói Alapítvány*, szerényen azt célozva meg, hogy a Pannónia Könyvek néven folyó helyi kiadói tevékenység a zordabb időkben is fennmaradjon. Tizenkét intézmény és

ugyanennyi magánszemély volt áldozatkész és előrelátó akkor, mintegy háromnegyedszáz azóta. Az itt fel nem sorolhatóké, tehát az övék részben az érdem azért és abban, hogy a különböző „központi” kultúrafinanszírozók, alapítványiak és másmilyenek, időnként elfogulatlanak aligha nevezhető, bennünket néha ugyancsak mostohán kezelő döntései ellenére éljünk és fennmaradjunk. Mert nem voltunk senki megkülönböztetett patronáltjai, senki saját gyermekei, és féltve őriztük politika- és ideológiásamleges kiadói alapállásunkat, amit csak-csak kifejez az a tény, hogy támogatóink sorában egyszerre és együtt van jelen a Magyar Könyv és a SOROS Alapítvány, a Nemzeti Kulturális Alap és az Ország-építő Alapítvány, a Lakitelek és a Magyar Lajos Alapítvány, néhányan, a közel száz nehezen megnyert szponzorból és mecénásból.

Számunkra természetesen a megtett útnál fontosabb a *jövő*. Különösen akkor és azért, amikor és amiért veszélyek leselkednek most a kultúrára. Gyakran szándékotól függetlenül is, országosan és helyben egyaránt. Jelenlegi helyzetünkben ki tudja azt megmondani, hogy melyik alkotó műhely, színház, szimfonikus zenekar vagy kiadó a következő méltatlanul kiszemelt áldozat? Ki tudja, hogy kik és milyen megfontolások vagy szempontok alapján hozzák megfellebbezhetetlen döntéseiket? Hosszútávú gondolkodásmód alapján, avagy a pillanatnyi problémamegoldás reményétől vezérelten? S annak ismeretében-e, hogy ami egyszer „szüneteltetésre” vagy megszüntetésre ítéltetett, azt sokszoros erőfeszítés kelteti csak egyszer ismét életre, ha életet lehet még egyszer lehelni belé!

•

Mire az olvasó sorainkat böngészi, már mi is „új alapokon” működhetünk, vagy legalábbis formálódik az ezzel kapcsolatos elképzelés a döntéshozók fejében. Mi csak remélhetjük, hogy nem a múltban már többször útjára indult helyi könyvkiadás ismételt elhalási processzusának első lépéseihez vezetnek az új elképzelések. A kulturális és szellemi élet bensejéből ítélve ugyanis nem mondható más, mint az, hogy Janus Pannonius és Zrínyi Miklós, Várkonyi Nándor és Bárdosi Németh János földje nem lehet meg könyvkiadás nélkül. És az őket gondozó kiadó sem éltető környezete, annak gazdag múltja és sokszínű jelene nélkül. Különben már Csorba Győző „köznapis csodái” is eltűnnek az életünkéből...

dr. Szirtes Gábor

(A sorozatról katalógus kérhető és a könyvek megrendelhetők: Pannónia Könyvek Szerkesztősége, 7601 Pécs, Pf. 100.)